

ב. כתב הרמב"ם (מכירה יג, ז) שמחזיר האונאה אפילו לזמן מרובה [שאינן זמן קצוב אלא בלוקח שמקחו בידו ומראהו לתגר או לקרובה, משא"כ בשכירות אין דרך בכך. עפ"י מגיד משנה ומאירי. ועסמ"ע רכז ס"ק סה]. ועוד כתב שאף ביותר משתות מחזיר אונאה. ופירש הסמ"ע שמדובר שכבר נעשתה השכירות הלכך אין שייך לבטלה כמקח, אבל אם לא נשתמש בו — בטלה השכירות (וכן מפורש במאירי).

קכה. מהן משמעויות המושג 'יד' בתורה?

הסיקו שכל 'יד' שבתורה — ידו ממש [ולכך יש צורך בריבוי מיוחד לקנין חצר בגניבה ובגט, כי לולא הריבוי לא היה קונה אלא ביד ממש, ככתוב המצא תמצא בידו; ונתן בידה. ואפשר שהריבוי מגלה על משמעות 'יד' הכתוב שם, שהיא רשות. וע"ע תוס' סנהדרין פה: ד"ה עד], מלבד במקום שאי אפשר לפרש כן, כמו ויקח את כל ארצו מידו — שם המושג 'יד' מתפרש במשמעות רחבה של רשות ושליטת בעלות. ע' בספר יד דוד, שלפי האמת יש מקום לומר ש'ידו' היינו רשותו. ורק באונאה ילפינן דבר הנקנה מיד ליד משום יתור 'יד'. וע"ע משך חכמה תצא כד, א; בית ישי סה, א. וע"ע בשו"ת הרשב"א ח"ד ריג, בדיונו על לשון 'יד' הכתוב בשטרות. וכן בשו"ת חוט המשולש טור א כג.

דפים נו — נז

קכט. חטים וזרען בקרקע, האם נידונים בקרקע או כמטלטלין לענין ההלכות השונות?

נסתפק רבא: חטים וזרען בקרקע, האם יש להן אונאה אם לאו; האם דומות כמו שמונחות בכד ויש להן אונאה או שמא בטלן לגבי קרקע ואין להן אונאה. ופרשו הספק, כגון שאמר המוכר השלכתי חטים כראוי לאותה קרקע, והוברר שלא השליך בה כראוי [אבל אם אמר השלכתי שש והוברר שלא השליך אלא חמש — ודאי מקח טעות הוא זה, שכל דבר שבמנין חוזר].

לפרש"י הטעם שאין זה מקח טעות, כי דבר שתלוי באומדן הדעת ומצוי שיטעו בו, הרי זה כדין אונאה. והתוס' פרשו ששניהם ידעו מתחילה כמה זרע אלא שהמוכר טען שבכמות כזו תושבח הקרקע כראוי לה והוברר שהיתה צריכה יותר זרעים ואילו היה זרע יותר, היתה שוה לדמים שנתן. והרמב"ם (מכירה יג, טז) מפרש בשוכר את הפועל שזרע שדהו והוברר שלא זרע כל צרכה. וכן פירש הראב"ד (מובא בראשונים. ונחלקו האחרונים אם מדובר בזרע של פועל או של בעה"ב. על"מ וסמ"ע).

והרמב"ן רשב"א ר"ן וריטב"א תמהו הלא מקח טעות הוא זה ולא 'אונאה'. ולכן פירשו [עפ"י גרסת ר"ח] שמדובר באונאת המחיר כשאר אונאות, שזרע חטים בקרקע כראוי לה, ומכרן ביותר מכדי דמיהן. ואילו התוס' כתבו שבאופן זה לא היה ספק לגמרא שודאי יש לו אונאה, שהרי אין הדבר תלוי בקרקע אלא במחיר החטים שבשוק. והמאירי כתב לאידך גיסא, שהרי זה בכלל קרקע [ושמא דבריו אמורים רק כשמוכר לו הקרקע עם הזרעים, ע"ש].

וכן נפקא מינה לענין שבועה, האם נשבעים על גרעיני חטה שבקרקע.

רש"י מפרש כגון שתובעו פסקת לי לזרוע שש סאים ולא זרעת אלא חמש והוא אומר זרעתי חמש ומחצה, והריהו מודה במקצת. ויש חולקים וסוברים שזוהי כפירה והודאה במטלטלין, אלא מדובר שאומר לו שש סאים זרועים [שלא השרישו] מסרתי לך [לשמור].

והלה אומר לא מסרת לי אלא חמש (עפ"י תור"פ ריטב"א ור"ן). או מדובר שעד אחד מעיד שחטים הללו הזרועות בקרקע הן של התובע (תורא"ש ותור"פ).
 וכן נפ"מ בגרעיני חטה שזרען קודם העומר ולא השרישו באדמה, וחלף עליהן העומר; האם מותר ליטלן ולאכלן כמות שהן, כאילו היו מונחות בכד — שהעומר מתירן, או שמא בזריעתן ביטלן אגב הקרקע ואין העומר מתירן [אבל גידוליהן ודאי אסורים, שהרי לא נשרשו קודם העומר, הלכך אין התר לגידולים עד העומר הבא. ואם השרישו קודם לעומר, העומר מתירן, בין לענין הגידולים בין לענין לקיטתם ואכילתם כמות שהם. רי"ד]. תיקו.

א. רש"י והרמב"ם (מאכלות אסורות י,ה) מפרשים שמדובר בגרעיני תבואה שהשרישה אחר העומר שעבר, וטעונים התר על ידי העומר, ועתה כשחלף העומר היו מונחים באדמה. [אבל תבואה שכבר הותרה על ידי העומר, ודאי לא תחזור ותאסר בגלל שישליכנה בקרקע. מאירי]. והראב"ד השיג וכתב שאין מה שיתירם לאלו. ולכך פירש שהשרישו קודם לעומר וחזר וזרעם (וערדב"ז וכו"מ שמהו על דבריו).
 ב. לכאורה נראה שספק זה שייך גם בזמן הזה, האם כשהאיר המזרח של ט"ז בניסן הותרו החטים שבאדמה. אך אפשר שאין הדבר מוסכם (ע' אבני נזר יו"ד שפה).

א. הואיל והדבר בספק, אין מוציאים האונאה מיד הנתבע. [ואם תפס הלה — אין מוציאים מידו. מאירי]. וכן אין משיביעים אותו אלא שבועת היסת מפני צד הקרקע שיש כאן (רמב"ם מכירה יג,טז).
 ב. משמע מדברי הריטב"א שגם לענין פעולת הקנין הרי הן בספק האם נחשבים כמטלטלין או כקרקע. ועל כן יש לקנותם בקנין חליפין, המועיל למטלטלין ולקרקעות.

קל. האם יש אונאה להקדש, בשתות וביותר משתות? מה דין הקדש שוה מנה שחיללו בשוה פרוטה, לכתחילה ובדיעבד?

תנן, ההקדשות — אין להם אונאה (אל תונו איש את אחיו). רבי שמעון אומר: קדשים שחייב באחריותם — יש להם אונאה, ושאינו חייב באחריותם — אין להם אונאה.
 לדברי רבי יונה בשם רבי יוחנן: אונאה אין להם, ביטול מקח (ביותר משתות. ערש"י) יש להם, שביטול מקח לא מדין אונאה הוא ולא נתמעט מן הכתוב (רש"י). ורבי ירמיה בשם רבי יוחנן חולק וסובר שאין להקדש 'ביטול מקח'. וכן אמר שמואל: הקדש שוה מנה שחיללו על שוה פרוטה — מחולל. לפי אפשרות אחת בגמרא, יתכן שגם רבי יונה בשם רבי יוחנן מודה לשמואל שמחולל, אלא שצריך מדין תורה להוסיף דמים עד שישתווה החילול (ערכך). וריש לקיש אומר: אין צריך לשלם אלא מדבריהם. [ולרבי ירמיה — חילוף, לרבי יוחנן מעלה דמים מדבריהם ולריש לקיש מדאורייתא].
 א. פרשו התוס' ועוד ראשונים: המחלל הקדש בפחות משווי — לכל הדעות צריך להוסיף דמים להקדש, אלא שלריש לקיש יצא הדבר לחולין לגמרי, ומדרבנן צריך לשלם אונאתו, בין באונאת שתות בין ביתר על שתות. ולרבי יוחנן [לרבי יונה], ביתר על שתות לא יצא לחולין אלא כנגד המעות שנתן, והשאר יתחלל בדמים שישלם. ואולם אין הפדיון בטל כבמקח של הדיוט.

ולפי לשון אחרת בגמרא, אם עשה שלא כדין ונתכוין לחללו פחות משווי — בין לריו"ח ובין לר"ל מחולל, ואין צריך לשלם להקדש אלא מדרבנן. [ויש אומרים אפילו מדרבנן אין

צריך. כן יש גורסים בתוס', וכ"מ ברמב"ן וברשב"א. לא נחלקו אלא בשטעה וסבר שמחלל שוה בשוה והוברר שחילל בפחות משוויו — לריו"ח [לרבי יונה] ישלים מן התורה, ולריש לקיש מדרבנן.

והרי"ד כתב שלדברי הכל יצא הכלי לחולין לגמרי, כיון שנתפסה הקדושה בחפץ האחר [וכדין מעילה, שכיון שנהנה שוה פרוטה, יצא הכלי לחולין ממילא], ומחלוקתם מתיחסת רק לענין תשלום הדמים, האם חיובו מהתורה או מדרבנן (וכן מורים פשוט דברי רש"י). והריטב"א פירש שלדעת האומר צריך לעשות דמים דבר תורה, לא יצא ההקדש לחולין כלל [וי'יצא לחולין' שאמרו כך פירושו, יצא לחולין ובלבד שיעשה לו דמים כראוי].

ב. חילול הקדש בפחות משוויו לכתחילה — לפרש"י, לפי הסבר אחד יתכן שנחלקו בדבר רבי יוחנן וריש לקיש האם מותר לעשות כן לכתחילה אפילו מדרבנן [אלא שצריך לשלם להקדש את ההפסד]. ולהתוס', לכל הדעות אין הדבר מותר.

ויש אומרים שמותר לפדות לכתחילה רק כל עוד לא בא החפץ ליד הגזבר (ער"ן רשב"א. וכן הביא הריטב"א מרבנו אלחנן. [ניתכן שכן גם דעת רש"י]. ובאר בספר 'אמת ליעקב' שכל עוד לא בא החפץ לגזבר, תפיסת ההקדש היא רק מכת קדושה ואין בחפץ בעלות ממונית של ההקדש, הלכך אין שייך בו לתא דאונאה וגול).

ומבואר בתוס' (בד"ה לספק) שגם אם עושה כן לצורך הרווחת ההקדש לאחר זמן — אסור, כיון שבשעת חילול מחלל על דבר שאינו שוה וזהו זלוול להקדש.

בזמן הזה, הואיל ואין הפסד להקדש, מותר אף לכתחילה לחלל הקדש שוה מנה על שוה פרוטה (ערכין כט.).

רב חסדא (ואפשר אף ריש לקיש סובר כן) פירש משנתנו, 'הקדשות אין להם אונאה' — אינן בתורת אונאה, שאפילו פחות מכדי אונאה חוזר. (פירוש, יחזיר להקדש דמי האונאה. עפ"י תוס' תמורה כז:).

א. להלכה — הקדש שוה מנה שחיללו על שוה פרוטה מחולל, ומשלם ההפרש מדרבנן (רמב"ם ערכין ז, ח ט).

ב. לדברי התוס' (בתמורה כז: וכן נקט המאירי בדעת הרי"ף) לא אמר שמואל אלא כשהבעלים מחללים, אבל אדם אחר הפודה בפחות משוויו — אינו מחולל (ע' באור דבריהם בשתי פנים, בטורי אבן מגילה כג: [ונפקא מינה בפדיון פטר חמור שלא בשוויו, ע"ש, ובמנ"ח המצוין בסמוך; חזו"א בכורות יז, ג; או"ש בכורות יב; קה"י בכורות יא-יב]. וע' הסברים נוספים בזכר יצחק ע-עא ובאבי עזרי [קמא] ביכורים י, א). ובספר מנחת חינוך (כבד, רמז, ט) כתב שמסתימת דברי הרמב"ם נראה שאינו סובר חילוק זה. (וע' גם בתורי"ד נח. וע' דבר אברהם ח"א טו, ה; ח"ב כד, ג).

ג. לדעת המנחת-חינוך (שלו), לדברי הרמב"ן שיש לאו דאונאה אף בקרקעות, הוא הדין בהקדשות. ויש שפקפקו בדבר (ע' מנחת שלמה ח"א טו, עמ' שמא).

ד. נראה שאונאת הקדש חלוקה מעבדים שטרות וקרקעות, שאף בדבר שבמדה ובמנין אין אונאה להקדש, כי בעצם אין שייכת טעות ואונאה כלפי רשות גבוהה, רק נתמעט מדין אונאה משום שאין רשות ההקדש מקפדת, וכשם שאינה מקפדת על המחיר כך אינה מקפדת על המדה, ובלבד שישאר עכ"פ שם 'הקדש' על פרוטה אחת (עפ"י מנחת שלמה טו).

ה. הקדש של עניים הרי הוא כשאר ממון של הדיוט לאונאה ולכל דברי משנתנו (ריטב"א ועוד). וכן הדין לענין ממון של בית הכנסת — אין לו דין הקדש (עפ"י טור או"ח קנג; סמ"ע רכו ס"ק מט). ויש חולקים (עפ"י ספר המקח לרב האי גאון, נו. וע' בספר דבר אברהם ח"ב יט. וע')

בש"ת שבות יעקב קסו שהביא בשם 'באר עשק' לחדש שמאנה את הציבור התמעט מ'אחיו' כמו הקדש).

דף נז

קלא. האם יש איסור רבית להקדש? היכי דמי?

אין רבית להקדש. ואי אתה מוצא במעות שנתקדשו, שהרי אסור לגזבר להלוותו, ואם הלוה — מעל (ואעפ"י שנתכוין לתועלת ההקדש) ויצאו המעות לחולין והריהן של הדיוט. (ואם הלוה במזיד שלא יצאו לחולין — אין כאן 'אגר נטר', שהרי אסור ללווה להשתמש במעות, שלא זכה בהן. תוס').
ופירש רב הושעיא: כגון אדם שקיבל עליו לספק סלתות למשך זמן ונתיקרו במשך הזמן — מִסְפֵּק לפי המחיר המזול, הראשון. ובהדיוט אסור לעשות כן, לפסוק על הפירות [כל שלא יצא השער ואין לו מהם], מפני שמרויח הלה בשל הקדמת המעות.

א. לפרש"י מדובר שקיבל מראש מעות מהלשכה. והתוס' הקשו במה נתחללו אותן מעות. ותירץ הרמב"ן וש"ר, שחיללן על מקצת הסלתות שקיבל עכשו. עוד תרצו (רשב"א תורא"ש ותור"פ), שבאופן זה לב ב"ד מתנה עליהן, כיון שצריכים תדיר להוציא מעות לסלתות ומשום ריוח ההקדש [משא"כ להלוות ברבית לצורך הקדש, לא מסתבר שב"ד יתנה על כך, לפי שאין בדבר צורך להקדש]. ויש אומרים שהיו מקבלים ממנו משכון (כן הביאו בשם הראב"ד וכ"כ המאירי).

והתוס' פרשו כגון שהתנדב אדם ליתן סך מעות להקדש ועדיין לא הקדישו, ונתנן לנחתום כדי שיספק להקדש סלתות. ומדובר שיצא השער של לקוטות, אבל לא יצא השער כלל — אסור, גזרה משום הדיוט.

ב. כתבו ראשונים: אפילו רבית דאורייתא הותרה להקדש, שהרי התמעט מאחיד שבתורה. וכגון שקבל עליו ליתן סאה לסלתות ועמד הגזבר והרויח לו זמן כדי שיתן סאתים. וכן במעות (רמב"ן ר"ן רשב"א ריטב"א תורא"ש). והמאירי נקט להלכה שאין להתיר רבית דאורייתא בהקדש. (ע"ע מקדש דוד א, ז).

ג. כתבו התוס': אסור ליתן מאה זוז לאדם כדי שיחזיר להקדש מאה ועשרים. ואפילו מדאורייתא נראה שאסור — שנחשב כאילו המלוה עצמו מקבלם. ואולם כאן שמספק סלתות דרך מקח וממכר וגם יצא השער של לקוטות — מותר, כאמור.

רב פפא אמר: באבני בנין המסורות לגזבר שהלוון ברבית, שהואיל ועדיין לא נתקדשו [כדברי שמואל, בונים בחול ואח"כ מקדישים שלא יבואו לידי מעילה] והריהן נתונים לגזבר בהקפה, מותר לו להלוותו. ויכול להלוות מאה במאה ועשרים.

קלב. אלו דברים נתמעטו מתשלומי כפל בגנב, ומדיני שומרים?

מיעטו חכמים מן הכתובים, קרקעות עבדים ושטרות והקדשות, שאינם בתשלומי כפל ולא בארבעה וחמשה.

כתב הרמב"ן: אעפ"י שדבר שאינו מסוים [כגון חצי רמון וחצי אגוז. ויש מפרשים: כיס מלא מעות] נתמעט משבועת מודה במקצת ויתכן אף משבועת השומרים, לא נתמעט לענין חיוב כפל הכתוב בהמשך הפרשה. וכן הדין בפחות משתי כסף — חייב כפל [בגנב, ולא בשומר הטוען טענת גנב].

וכן נתמעטו לענין חיובי השומרין; שומר חנם אינו נשבע ושומר שכר אינו משלם. (והוא הדין לשוכר ולשואל. עפ"י ראשונים) ולרבי שמעון לא נתמעטו אלא קדשים שאין חייב באחריותן, כדלקמן.

נחלקו הראשונים האם עבדים קרקעות ושטרות נתמעטו גם חיובי תשלומין על פשיעה, או שמה הפושע כמזיק וחייב. וכן נחלקו לענין שבועה שאינה ברשותו וכן לענין שליחות יד.

מבואר מתוך הסוגיא (נח.) שגם שבועה דרבנן אין נשבעים על עבדים שטרות וקרקעות (ריטב"א נח. ובטענת 'ברי' י"א שנשבעים היסת. ערמב"ם טוען ונטען ה. וע"ע תוס' ב"ב לג.).

דפים נז — נח

קלג. א. מה דינם של השומרים להקדש, לענין שבועה ותשלומין?

ב. בני העיר ששלחו שקליהם ונגנבו או שאבדו לשלוחים — מה הדין?

ג. גזבר השוכר את הפועל לשמור לצורך הקדש [וכן בשאר שומרין] — האם אחריות השמירה בשבת מוטלת עליו?

א. ההקדשות, שומר חנם אינו נשבע עליהן ושומר שכר אינו משלם (רעהו). רבי שמעון אומר: קדשים שחייב באחריותם (כגון 'הרי עלי עולה' והפרישה והפקידה אצל חברו) — חייב. ושאינו חייב באחריותם — פטור.

לדברי רבי אלעזר (בפירוש משנת שקלים), אעפ"י שפטורים מדין תורה, תקנו להם חכמים שבועה לגזברים שלא יהו בני אדם מזולזלים בהקדשות (כן משמע מפרש"י, דקאי על כל שומרים להקדש. וי"ל. וכן כתב הרמב"ם שכירות ב,ב. וע' תשב"ץ ח"ב רצג).

א. יש אומרים שמשמע מדברי הרמב"ם שבקדשים קלים יש דיני שומרים, וכרבי יוסי הגלילי שממון בעלים הם (ע' מנחת חינוך נו,ז).

ב. נחלקו הראשונים האם נשבעים שבועת היסת להקדשות בכופר הכל [ואף בנקיטת חפץ]

כדי שלא יהו מזולזלים בהקדש (ערמב"ם טוען ונטען ה,א) אם לאו (ע' בשו"ת הרי"ף צז) — אפשר הטעם משום שאין תובע [שלא כשומרים שאין צריך טענה]. ע' אור שמח שם).

מבואר בגמרא (עפ"י פרש"י) שאם קנו מידו שאם יקלקל בשמירתו ישלם — חייב (שהרי הוריד עצמו לכך ושיעבד נכסיו. רש"י).

א. יש מי שנראה מדבריו שרק בהקדש צריך קנין, אבל בהדיוט, בעבדים שטרות וקרקעות, מועילה התחייבות השומר אפילו ללא קנין, שמשמע עבד באותה הנאה שיוצא עליו קול של אדם נאמן. ואולם דעה זו לא הובאה בפוסקים (עפ"י מנחת חינוך נו,יב — לדברי הריטב"א בשטמ"ק).

ב. יש אומרים שאין מועיל קנין אלא אם התנה להתחייב לשלם, אבל לא לחיוב שבועה, שקנין דברים בעלמא הוא (עפ"י בית יוסף סו; ש"ך ס"ק קכה וקצוה"ח ס"ק מז; מג"ח נו,ל).

ב. בני העיר ששלחו שקליהם ונגנבו או שאבדו; —

אם משנתרמה התרומה (באו לדין רש"י). והתוס' פרשו: שנתרמה קודם שנגנבו או שאבדו) — נשבעים לגזברים, הואיל ותורמים על הגבוי ועל האבוד, שוב אין אחריות האבידה על הבעלים אלא על ההקדש.